

Innst. 493 S

(2016–2017)

Innstilling til Stortinget fra kontroll- og konstitusjonskomiteen

Dokument 8:30 S (2016–2017)

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Kirsti Bergstø og Torgeir Knag Fylkesnes om en sannhetskommisjon for fornorskningsspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge

Til Stortinget

Sammendrag

Utgangspunktet for forslaget er samene som urfolk i Norge og deres forhold til norske myndigheter i fortid og virkningshistorien av politikken overfor samene. Imidlertid vil forslaget også omfatte kvenene, som siden 1999 har hatt status som nasjonal minoritet i Norge. Regjeringen ga i 2005 anerkjennelse av kvensk som språk i Norge. I den norske politikken delte nemlig samene og kvenene langt på vei en felles skjebne. De aller fleste vedtak og instruksjoner fra midten av 1800-tallet til mellomkrigstida var felles for samene og kvenene, både fordi de mange steder delte bosettingsområder og fordi begge ble oppfattet som «grenseminoriteter» som kunne utgjøre en trussel mot byggingen av den unge norske nasjonalstaten i periferiområdene av riket. Samtidig ble det i noen grad skilt mellom gruppene i politikken ved at ideen fra opplysningstida om samene som urfolk med nedarvede rettigheter overlevde, og ved at kvenene ble oppfattet som innvandrere, og, i større grad enn samene, som potensiell trussel for nasjonsbyggingen i grenseområdene. Men langt på vei ble politikken med de ulike tiltak felles for begge grupper.

Kunnskapssituasjonen i dag kan forenklet beskrives slik: 1. Det foreligger mye forskningsbasert kunnskap om samisk og kvensk historie og også om

urfolks- og minoritetshistorien, med særlig vekt på ideologiske holdninger og brytninger og myndighetenes politikk overfor folkegruppene. Et samlebegrep for denne politikken har vært «fornorskning», som i utgangspunktet var en skole- og språkpolitikk, men etter hvert kom til å omfatte stadig flere samfunnsområder. 2. Selv om noe er gjort og det finnes et omfattende minnemateriale, foreligger det lite publisert om virkningshistorien, dvs. den effekt myndighetspolitikken fikk på kort og lengre sikt og likeså den betydning opposisjon og «etnopolitisk» organisering fikk. 3. Endelig foreligger ingen samlet og sammenfattende framstilling av politikken overfor samene og kvenene og politikken virkningshistorie.

Det er en viktig oppgave å få avklaringer omkring historiske hendelser og strukturer som fremdeles påvirker samer og kvener negativt. Det har da også framkommet en rekke krav om en slik avklaring både fra kvensk og samisk hold, og fra Sametinget. Fra begge hold er kravet formulert med betegnelsen «sannhetskommisjon», som også dette forslaget vil bruke, i tråd med den etablerte bruken siden 1970-tallet i en rekke undersøkelser nettopp om de historiske og samtidige forhold mellom myndigheter og urfolk/minoriteter.

En fullgod forsoning kan vanskelig skje før sannheten er etablert og dokumentert så langt det lar seg gjøre, og før både myndigheter og allmennhet tar inn over seg det som har skjedd og de konsekvenser tidligere politikk har hatt for generasjoner etter. Dette må til før fortida aksepteres og beklages.

Som eksempel på sannhetskommisjoner som kan tjene som modell for den kommisjon som her foreslås, vil forslagsstillerne trekke fram den canadiske sannhetskommisjonen, selv om den hadde et mer avgrenset mandat, nemlig internatskolene, og selv om forholdene i Canada og Norge – tross sammenfallende trekk – var ganske forskjellige.

I Norge er det også behov for sannhetsprosesser for forsoning. Sametinget har tatt initiativ til å igangsette en slik prosess. Det samme blir gjort av sameingene i Finland og Sverige. Det samiske folk lever med arven etter undertrykkelse og overgrep. For mange samer handler det om skam, om mangel på språk, om psykisk helse, om usynliggjøring og om tabuer. En viktig del av sannhetsarbeidet må være å avdekke de konsekvensene historien har i dag. Langt på vei gjelder dette også for kvenene.

Kvenene har aldri fått noen offentlig unnskyldning eller beklagelse fra norske myndigheters side. I noen grad har samene fått det. Den første var kong Haralds tale ved åpningen av Sametinget i 1997. Ved åpningen av Sametinget i 2005 unnskyldte han mistenkeliggjøringen av de samiske grenselosene i Tysfjord under krigen og anklagene mot dem om landsvik. To norske regjeringer har også kommet med unnskyldninger, som bl.a. resulterte i opprettelsen av et fond i 2000 som bl.a. skulle yte erstatning for den urett sider av fornorskningspolitikken medførte.

Det å snakke om sårene er nødvendig, og kanskje avgjørende for fremtidige generasjoner. De neste samiske og kvenske generasjonene skal leve med stolthet for hvem de er og den kulturen de kommer fra. Språkene skal blomstre, og folk skal leve side om side med respekt, aksept og toleranse for hverandres historie, behov og meninger. Det er en plikt, og et historisk ansvar for Norge å sørge for at dette blir mulig.

Det er tid for at Stortinget følger opp initiativet om en sannhetskommisjon. Forslagsstillerne ser det som naturlig at det er landets nasjonalforsamling, Stortinget, som tar oppgaven med å opprette en slik kommisjon. Stortinget er folkets representanter, Stortinget bærer ansvar på vegne av Norge og derfor bør Stortinget ta initiativ til en slik sannhetskommisjon.

Forslagsstillerne viser til Stortingets forretningsorden § 19:

«Stortinget kan nedsette en granskingskommisjon til å klarlegge eller vurdere et tidligere faktisk begivenhetsforløp.»

Det er avgjørende at en slik kommisjon har faglig tyngde, som også er anerkjent av Sametinget og av Norske Kveners Forbund, og at den får den tid og de ressurser som er nødvendig for å gjøre et fullgodt arbeid.

Storingsrepresentantene Kirsti Bergstø og Torgeir Knag Fylkesnes fremmet 20. desember 2016 følgende forslag:

«Stortinget ber presidentskapet gjøre de nødvendige forberedelser slik at Stortinget kan nedsette en granskingskommisjon som skal være en sannhets-

kommisjon for fornorskningpolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge.»

Komiteens behandling

Som ledd i behandlingen av saken avholdt komiteen 15. mai 2017 en åpen høring¹.

Følgende 29 instanser deltok i høringen:

- Sametinget
- Norske Kveners Forbund – Ruijan Kveeniliitto
- Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter
- Norsk-finsk forbund/Norjalais-suomalainen liitto
- Samerådet
- Saami parliament of Finland, culture board
- Sametingets Eldreråd
- Noereh
- Troms fylkeskommune
- Finnmark fylkeskommune
- Kvæningen kommune
- Kvalsund kommune
- Norske Samers Riksforbund
- Samisk kirkeråd
- Arbeiderpartiets Sametingsgruppe
- Nordkalottfolket på Sametinget
- Norske Samers Riksforbunds sametingsgruppe
- ÅaSG
- Duoddara Rafe – Pitesamisk senter
- Oslo Sámiid Searvi
- Stiftelsen Saemin Sijte (sørsamisk kultursenter)
- Samenes Naturressursforbund
- Norske Reindriftssamers Landsforbund
- Gåebrien sijte
- Tana og Varanger museumssiida
- Samisk museumslag
- Høgskolen i Østfold
- Kaare Vennerød
- NetSam

I forbindelse med høringen mottok komiteen skriftlige innspill fra de fleste av høringsinstansene. Komiteen mottok i tillegg skriftlige innspill fra Nordland fylkeskommune, Den norske kirke, ved biskopen i Nord-Hålogaland, Utviklingssenter for sykehjemstjenester til den samiske befolkning samt noen privatpersoner.

Komiteen har i etterkant av høringen også fått skriftlig innspill fra lederen i Kvenlandsforbundet og fra enkelte privatpersoner.

Komiteen sendte 19. mai 2017 brev til kommunal- og moderniseringsministeren og ba om synspunkter på innholdet i et eventuelt mandat for en sannhetskommisjon.

1. Videoopptak fra høringen er tilgjengelig på Stortinget.no

Statsråden svarte i brev av 22. mai 2017.

Han viste i svarbrevet til at både samer og kvenner/norskfinner i Norge i flere generasjoner har blitt utsatt for en aktiv og hard fornorskningsspolitikk og at dette har hatt en rekke negative konsekvenser, både for forholdet mellom folkegruppene i Norge, for mange av de enkeltmenneskene som kjente fornorskningsspolitikken på kroppen, og for Norges språk- og kulturarv.

Det fremgår av svarbrevet:

«Under den åpne høringen 15. mai i år ble det fortalt en rekke sterke historier om hvordan enkeltpersoner har opplevd fornorskningsspolitikken – og virkningene av den – for seg selv, sine familier og for de gruppene de representerer. Jeg har stor respekt for de som står fram med sin historie, og gir oss innsikt i hvordan det oppleves. Det er fortellinger om sår som er vanskelige å lege, og om ettervirkninger i senere generasjoner.»

Statsråden viser også til at det finnes mye tilgjengelig kunnskap om fornorskningsspolitikken.

Det fremgår:

«Dersom Stortinget konkluderer med å gå videre med forslag om en kommisjon eller tilsvarende, er det trolig ønskelig å ta inn behovet for informasjon i et eventuelt mandat. ...

... Å få fram forskningsbasert kunnskap gjennom en kommisjon er komplekst, ressurskrevende og trolig svært tidkrevende. Det er også fare for at politikkfeltet for øvrig vil gå inn i en "vente og se"-fase mens arbeidet pågår. Dersom formålet er å få fram ny, forskningsbasert kunnskap, kan det å etablere ett eller noen få spissede forskningsprogram være et vel så egnet virkemiddel. Mulige forskningstemaer kan for eksempel være ettervirkningene av fornorskningsspolitikken i dag, eller den nyere samiske historien.»

Om utformingen av et eventuelt mandat, skriver statsråden:

«Når det gjelder utforming av mandat for en eventuell kommisjon, vil jeg peke på behovet for å være relativt konkret. Skal kommisjonen gi en historisk framstilling som dekker flere hundre år? Eller skal fokus være på konkrete hendelser som nålevende samer og kvenner/norskfinner har vært utsatt for? Det er også avgjørende at en eventuell kommisjon blir tilstrekkelig bredt sammensatt, slik at ulike syn kan få brytes i arbeidet.

Et konkret eksempel jeg vil peke på, er *NOU 2004: 23 Barnehjem og spesialskoler under lupen – Nasjonal kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945–1980*. Mandatet er beskrevet i kapittel 2 i utredningen, og det kan trolig gi ideer til utforming av mandatet for en granskning, dersom man velger å se spesifikt på internatskolene og det som fant sted av urett og overgrep der.»

Statsråden redegjorde også for forslag om en sannhetskommisjon i Sverige og Finland og skriver følgende:

«Etter det vi har fått opplyst, har Sametinget i Finland og den finske statsministeren konkludert, etter et møte 5. mai 2017, med at de skulle starte forhandlinger om prosess knyttet til en sannhetskommisjon. Det skjedde etter et initiativ fra Sametinget i Finland. Arbeidet er helt i startfasen, og det er ikke klart om det er regjeringen selv som skal nedsette kommisjonen, eller om de skal be om at parlamentet nedsetter en kommisjon. Arbeidet vil foregå i tett samarbeid med Sametinget i Finland.

I Sverige er det i gang et utredningsarbeid i regi av Sametinget i Sverige og diskrimineringsombudsmannen (DO), med involvering av ulike deler av det samiske samfunnet i Sverige. Det er ikke tatt noen beslutning om å opprette en kommisjon, og det har ikke kommet noen henvendelse til den svenske staten om saken, etter det vi kjenner til.»

Statsråden uttaler avslutningsvis at dersom det blir aktuelt å gå videre med forslaget om en kommisjon, vil det være naturlig å invitere Sametinget og representanter for kvenene/norskfinnerne til konsultasjoner om et eventuelt mandat, og drøfting av sammensetningen av en eventuell kommisjon.

Som en oppfølging etter høringen 15. mai 2017 mottok komiteen 26. mai 2017 brev fra Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter ved direktør Petter Wille.

Når det gjelder situasjonen i Sverige, fremgår det:

«Vi har fått opplyst at Sametinget i Sverige, i mai 2014 fattet et enstemmig vedtak om å arbeide for å oppnevne en samisk sannhetskommisjon. I juni 2015 besluttet Sametinget og Diskrimineringsombudsmannen i Sverige (DO) å samarbeide om denne saken.»

Det fremgår videre at Sametinget i Sverige ønsker å gjøre et grundig forarbeid for blant annet å sikre forankring blant det samiske folk, herunder når det gjelder mandat og arbeidsformer, og at dette arbeidet vil fortsette utover høsten 2017.

Etter hva Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter har fått opplyst, har regjeringen i Sverige ennå ikke fått noen offisiell henvendelse fra Sametinget i saken og heller ikke uttalt seg i saken.

Heller ikke Riksdagen har fått noen formell henvendelse fra Sametinget.

Når det gjelder prosessen i Finland, fremgår det:

«Når det gjelder prosessen i Finland, har vi fått opplyst at et forslag om å opprette en sannhetskommisjon er fremmet av Sametinget. Forslaget går ut på at Sametinget, i samarbeid med diskrimineringsombudsmannen, foreslår oppnevning av en kommisjon.

...

... I følge det opplyste, er forberedelsene helt i startfasen. Sametinget har foreslått at en kommisjon eller granskning bør undersøke behandling av samiske elever i internatskoler, og spørsmål, herunder det «å miste sitt morsmål».

Brevene følger som vedlegg til innstillingen.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Jette F. Christensen, Gunvor Eldegard og lederen Martin Kolberg, fra Høyre, Erik Skutle og Michael Tetzschner, fra Fremskrittspartiet, Gunnar Bakke og Helge Thorheim, fra Kristelig Folkeparti, Hans Fredrik Grøvan, fra Senterpartiet, Per Olaf Lundteigen, fra Venstre, Abid Q. Raja, fra Sosialistisk Venstreparti, Bård Vegar Solhjell, og fra Miljøpartiet De Grønne, Rasmus Hansson, viser til Dokument 8:30 S (2016–2017) fra representantene Kjersti Bergstø og Torgeir Knag Fylkesnes om opprettelsen av en sannhetskommisjon for fornorskningsspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge.

Komiteen viser også til at det ble avholdt åpen høring om representantforslaget 15. mai 2017. Høringen viste at forslaget om å opprette en kommisjon har full oppslutning blant representantene fra alle de ulike samiske miljøene og fra Norske Kveners Forbund. De kommunene, fylkeskommunene og representanter fra Kirken som deltok i høringen, var av samme oppfatning. Troms, Nordland og Nord-Trøndelag fylkeskommuner har også fattet positive vedtak. Fylkesordføreren fra Finnmark ga sin støtte, og opplyste at Finnmark fylkesting ville behandle saken i juni. Forslaget fikk også støtte fra de fagmiljøene som deltok i høringen. Den eneste som under høringen uttalte at representantforslaget ikke ga grunnlag for en sannhetskommisjon, var forbundslederen i Norsk-Finsk Forbund.

Komiteen vil takke deltakerne for at de delte sine sterke historier og opplyste komiteen på en god måte om det mørke kapitlet i norsk historie som fornorskningsspolitikken representerte for den samiske befolkningen og kvener/norskfinner.

Som det kom frem i komiteens høring, ble det allerede fra rundt midten av 1800-tallet satt i verk tiltak for å tvinge samene og kvenene/norskfinnene til å forlate sitt språk og kultur. Fornorskningsspolitikken sto ved lag i mer enn hundre år, og gjaldt etter hvert de fleste samfunnssektorer som skole og språk, kirke, rettsvesen, helsevesen og jordbruk. Ett utslag var blant annet at det i 1902 ble vedtatt en lov hvor det

ble gitt hjemmel til å nekte ikke-norsktalende personer kjøp av jord i Finnmark.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener at hovedmålsettingen med å opprette en kommisjon må være at det etableres en felles forståelse av historien, slik forslagsstillerne blant annet peker på. Når det gjelder bakgrunnen for de negative tiltakene, bør det også drøftes hvorvidt fornorskningsspolitikken hadde samme begrunnelse for begge gruppene – det vil si samer og kvener/finner, selv om innholdet i politikken ble den samme.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener også at det er viktig å få frem hvilke holdninger fornorskningsspolitikken bidro til å skape i majoritetssamfunnet og blant samene og kvenene. Denne delen av arbeidet bør også omfatte dagens samfunn. Det må for eksempel forutsettes at fornorskningsspolitikken hadde ulik effekt i de forskjellige geografiske områdene, noe som ventelig gjør at grupper og enkeltmennesker innen den samiske befolkningen har ulike erfaringer med fornorskningsspolitikken, og der konsekvensene kan være forskjellige både i sin art og i sitt omfang.

Forslagsstillerne viser til at det i dag foreligger mye forskningsbasert kunnskap om samisk og kvensk historie, og om urfolks- og minoritetshistorien. Dette flertallet er enig i at det foreligger mye materiale om fornorskningsspolitikken, og at dette i hovedsak bør legges til grunn for det arbeidet som planlegges i en kommisjon. Gjennom en grundig systematisering vil dette materialet i betydelig grad også kunne si noe om virkningshistorien, som det er særlig viktig å få en klarere fremstilling av.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener at det er viktig for hele det norske samfunnet å få frem relevant og eventuelt ny kunnskap om dette kapitlet i vår historie, gjennom at det opprettes en kommisjon. Høringen avdekket også et behov mange samer og kvener har for å kunne fortelle sin historie og bli lyttet til. Det finnes mye kunnskap om fornorskningsspolitikken, men mye av denne kunnskapen er lite kjent. Etter flertallets mening vil en kommisjon kunne endre på dette, og bidra til økt kunnskap i majoritetsbefolkningen. Felles kunnskap og felles forståelse av fornorskningsspolitikken vil bidra til forsoning.

Flertallet mener at å opprette en kommisjon vil føre til at storsamfunnet i større grad blir kjent med fornorskningsspolitikken, og hvor ødeleggende den har vært for mange som opplevde overgrep og urett. Økt kunnskap vil være et godt bidrag for å motvirke liknende hendelser i fremtiden.

Flertallet mener også at en grundig utredning av en parlamentarisk kommisjon vil gi autoritet til videre oppfølgende tiltak.

Flertallet er derfor enig med forslagsstillerne i at det er Stortinget som bør nedsette en kommisjon for å belyse dette vanskelige feltet. Det er imidlertid nødvendig å drøfte betegnelsen på en slik kommisjon. Dette ut fra en hovedmålsetting om at kommisjonen skal få frem en sammenfattende beskrivelse av de dypereliggende årsakene til at fornorskningen fant sted og hvilke konkrete tiltak som ble iverksatt i den forbindelse. Kommisjonsarbeidet må også beskrive og analysere de skadevirkningene som ble påført de kulturene og enkeltmenneskene som ble rammet, og skissere opplegg for å skape større likeverd i forhold til majoritetskulturen.

Komiteen viser til at det fra 1980-tallet fram til i dag er gjort et omfattende arbeid med å bygge samiske institusjoner og lovfeste samiske rettigheter til språk, undervisning og landområder.

Komiteens medlemmer fra Høyre viser til at ulike regjeringer har vært meget bevisste på å følge opp Grunnloven § 108 (sameparagrafen) med et reelt innhold. Disse medlemmer erkjenner at det fortsatt gjenstår å få frem og formidle forskningsbasert kunnskap.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at det er et betydelig økonomisk etterslep på for eksempel tilgang til samiske læremidler, finansiering av undervisningstimer i og på samisk i grunnskolen, satsing på lule- og sørsamisk språk osv.

Flertallet mener at det påligger Stortinget et ansvar for å finansiere ulike samiske tiltak på en tilfredsstillende måte med utgangspunkt i de forpliktelsene Norge har per i dag, da dette etter flertallets mening er noe som bør tas tak i umiddelbart. Gjennomføringen av et slikt opplegg vil bidra til en felles forståelse av en vanskelig fortid, noe som er det viktigste bidraget til forsoning og dermed rettferdighet. Det vil si at begrepet rettferdighetskommisjon er mer dekkende, gjennom at dagens politikere legger et solid, kunnskapsbasert og omforent fundament for fremtidig samliv mellom folkegruppene. Etter flertallets oppfatning er det å formulere et endelig mandat for kommisjonen en utfordrende oppgave. Når det gjelder konkretisering av tiltak, er det iallfall nødvendig at kommisjonen peker på de kulturelle etterslep for samisk og kvensk/norskfinsk kultur som fornorskningen skapte. Det er likeledes viktig at den skisserer opplegg for å skape større likeverd i forhold til majoritetskulturen. I den offentlige debatt om etableringen av en kommisjon, har det vært stor enig-

het om at samfunnet behøver mer kunnskap om fornorskingsperioden. Som en refleks av fornorskingspolitikken «forsvant» også kunnskapen om det langvarige samlivet mellom samer, kvener/norskfinner og nordmenn på et felles territorium, og at betydelige deler av staten Norge er etablert også på gamle samiske områder. Derfor er viktige formål for en rettferdighetskommisjon å bidra til at en slik kunnskap reetableres, og at man peker på tiltak som hever kunnskapsnivået om samer og kvener/norskfinner i skoleverket og i offentlig administrasjon, og at dette blir en del av folkeopplysningen i Norge.

Flertallet mener også at mandatet og sammensetningen av kommisjonen bør utarbeides i nært samarbeid med Sametinget og kvenske/norskfinske organisasjoner, noe også statsråden understreker i sitt brev til komiteen av 22. mai 2017. Brevet vedlegges denne innstillingen.

Flertallet vil på dette grunnlaget foreslå at Stortinget vedtar å gi presidentskapet i oppdrag å utarbeide forslag til mandat og sammensetning av en kommisjon. Presidentskapet skal også fremme forslag til navnet på kommisjonen. Saken legges frem for Stortinget før endelig behandling.

På dette grunnlag fremmer flertallet følgende forslag:

«Stortinget ber presidentskapet utarbeide forslag til mandat for kommisjonen, dens navn og sammensetning.»

På tross av det vi anerkjenner som gode intensjoner i Dokument 8:30 S (2016–2017), vil komiteens medlemmer fra Høyre ikke kunne stemme for representantforslaget eller forslaget fra komiteens flertall i sin nåværende form. Disse medlemmer mener at formålet må være å få frem ny forskningsbasert kunnskap.

Disse medlemmer er enige med statsråden i at det allerede finnes mye tilgjengelig kunnskap om fornorskingspolitikken som er lite kjent blant allmennheten. Det er derfor et behov for informasjon, og kunnskapsinnhenting kan skje gjennom historisk og vitenskapelig forskning. Dette kan gjøres ved for eksempel å etablere ett eller flere spissede forskningsprogrammer, som kan være vel så egnede virkemidler. Mulige forskningstemaer kan for eksempel være ettervirkninger av fornorskingspolitikken i dag, eller den nyere samiske historien.

Disse medlemmer finner at det er behov for fortsatt arbeid med forsoning, og at dette er et arbeid som vil ta tid. For å tette kunnskapshullet i vår felles, nasjonale hukommelse, kan man ved å etablere ett eller flere forskningsprosjekter gi beklagelsen og forsoningen et reelt innhold. Disse medlemmer

mener også at forskningen og kunnskapsinnhenting samt videre oppfølging bør utarbeides i nært samarbeid med Sametinget og kvenske/norskfinske organisasjoner, noe også statsråden understreker i sitt brev til komiteen av 22. mai 2017.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener det ikke er naturlig å opprette granskingskommisjoner når det en ønsker å få frem er en historisk dokumentasjon om fornorskningspolitikken som ble ført, og de konsekvenser dette har medført. Granskingskommisjoner bør forbeholdes situasjoner hvor det kan være aktuelt å gjøre ansvar gjeldende. Som det kom frem under høringen, er det som skjedde neppe noen brudd på menneskerettigheter eller folkeretten, all den tid dette fant sted før Norge sluttet seg til disse konvensjonene.

Disse medlemmer viser til at det i dag foreligger mye forskningsbasert kunnskap om samisk og kvensk historie, og om urfolks- og minoritetshistorien. Etter disse medlemmers vurderinger er det mer naturlig at eventuelle nye utredninger om fornorskningspolitikken gjøres av historikere som kan gå igjennom hva som skjedde og hvilke konsekvenser dette har fått. I så fall bør dette gjøres av andre enn Stortinget.

Disse medlemmer kan ikke støtte representantforslaget eller forslaget fra komiteens flertall.

Uttalelse fra kommunal- og forvaltningskomiteen

Komiteens utkast til innstilling ble 8. juni 2017 oversendt kommunal- og forvaltningskomiteen til uttalelse, jf. vedtak i Stortinget av 17. januar 2017.

Kommunal- og forvaltningskomiteen uttaler følgende i brev av 13. juni 2017:

«Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, slutter seg til sine respektive partis merknader i innstillingen fra kontroll- og konstitusjonskomiteen og har ingen øvrige merknader.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at statsråden i sitt brev uttrykker bekymring for at andre tiltak kan bli satt på vent i påvente av kommisjonens arbeid, og understreker betydningen av at det ikke må skje. Disse medlemmer vil særlig peke på at arbeidet med å følge opp Samerettsutvalgets utredning (NOU 2007: 13) må fortsette for fullt, i alle de ulike departementene som har ansvar for ulike deler av oppfølgingen.»

Komiteens tilråding

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til representantforslaget og råder Stortinget til å gjøre følgende

v e d t a k :

I

Stortinget ber presidentskapet utarbeide forslag til mandat for kommisjonen, dens navn og sammensetning.

II

Dokument 8:30 S (2016–2017) – Representantforslag fra stortingsrepresentantene Kirsti Bergstø og Torgeir Knag Fylkesnes om en sannhetskomisjon for fornorskningpolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge – vedlegges protokollen.

Oslo, i kontroll- og konstitusjonskomiteen den 13. juni 2017

Martin Kolberg

leder og ordfører

VEDLEGG 1**Brev fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet v/statsråd Jan Tore Sanner til kontroll- og konstitusjonskomiteen, datert 22. mai 2017****Kommentarer – Dokument 8:30 S (2016–2017) – Representantforslag om en sannhetskomisjon for fornorskingspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge**

Jeg viser til brev fra Kontroll- og konstitusjonskomiteen av 19. mai 2017 vedrørende representantforslag om en sannhetskomisjon for fornorskingspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge (Dokument 8:30 S (2016–2017)).

Fornorskingspolitikken – et mørkt kapittel i Norgeshistorien

Det er ingen tvil om at både samer og kvener/norskfinner i Norge i flere generasjoner har blitt utsatt for en aktiv og hard fornorskingspolitikk. Statens mål med fornorskingspolitikken var å assimilere samer, kvener/norskfinner og andre nasjonale minoriteter til å "bli norske". Fornorskingspolitikken satte for alvor inn fra midten av 1800-tallet, og varte i over hundre år. Fornorskingspolitikken hadde åpenbart en rekke negative konsekvenser, både for forholdet mellom folkegruppene i Norge, for mange av de enkeltmenneskene som kjente fornorskingspolitikken på kroppen, og for Norges språk- og kulturarv.

Under den åpne høringen 15. mai i år ble det fortalt en rekke sterke historier om hvordan enkeltpersoner har opplevd fornorskingspolitikken – og virkningene av den – for seg selv, sine familier og for de gruppene de representerer. Jeg har stor respekt for de som står fram med sin historie, og gir oss innsikt i hvordan det oppleves. Det er fortellinger om sår som er vanskelige å lege, og om ettervirkninger i senere generasjoner.

Høringen bekreftet det vi har hatt bred politisk enighet om de siste tiårene: Fornorskingspolitikken var et mørkt kapittel i Norges historie. 6. februar i år, under Tråante 2017 – 100-årsjubileet for det første samiske landsmøtet, beskrev statsministeren det slik:

Fornorskingspolitikken tvang mange samer til å legge bort sin kultur og sine språk. Flere generasjoner samer ble opplært til å tro at det å snakke samisk – eller det å være same – var noe skambelagt, som måtte ties i hjel. [...] Mange samer har mistet sitt samiske språk, som følge av fornorskingspolitikken.

Tidligere arbeid med oppgjør med fornorskingspolitikken

Samepolitikken de siste tiårene har hatt som mål å styrke samisk kultur, språk og samfunnsliv, gjennom en rekke tiltak, som opprettelsen av Sametinget, sameloven og en egen grunnlovsbestemmelse. Senere har vi fått finnmarksloven og egne prosedyrer for konsultasjoner mellom Sametinget og statlige myndigheter, og vi har tiltak som skal bidra til å revitalisere samisk språk og kultur. Dette har vært en politisk ønsket utvikling, med bred støtte i Stortinget. Ett av formålene med politikken har vært å rette opp noen av de negative virkningene fornorskingspolitikken har hatt.

Også politikken overfor kvener/norskfinner og andre nasjonale minoriteter ble gradvis endret etter andre verdenskrig. Norge har ratifisert Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter og Europarådets minoritetsspråkpakt. Disse konvensjonene gir rammene for statens arbeid med nasjonale minoriteter. Vi har fått økonomiske støtteordninger for nasjonale minoriteters organisasjoner, og støtte til tiltak for å revitalisere språk og kultur. Regjeringen arbeider nå også med en målrettet plan for revitalisering av kvensk språk.

Det må også nevnes at Kongen i 1997 beklaget, som den øverste representant for staten Norge, den urett staten har påført det samiske folk, gjennom "en hard fornorskingspolitikk". Det har også vært satt inn ulike tiltak som gir beklagelsen et konkret innhold, blant annet etableringen av Samefolkets fond i 2000 som var ment som en "kollektiv erstatning for de skadene og den urett fornorskingspolitikken har påført det samiske folk". Noe senere etablerte statlige myndigheter en kompensasjonsordning for samer og kvener/norskfinner som kom særlig dårlig ut fordi de både hadde tapt skolegang under og like etter andre verdenskrig og kun hadde fått skolegang på norsk.

Behovet for fortsatt arbeid med forsoning

Vi må erkjenne at forsoning er et arbeid som tar lang tid.

Det er ikke tilstrekkelig å "si unnskyld" bare én gang; en beklagelse kan gjerne gjentas for å understreke at myndighetene mener alvor. At våre øverste representanter stiller seg bak, og gjentar de beklagelsene som har vært satt fram, vil også gjøre at stor-samfunnet i større grad blir kjent med fornorskings-

politikken, og hvor ødeleggende den har vært for mange.

Behovet for mer kunnskap

I representantforslaget er det pekt på at det foreligger mye kunnskap om samisk og kvensk historie, og om myndighetens politikk overfor folkegruppene – fornorskningspolitikken. Likevel ser vi at det kan være behov for mer kunnskap. Vi vet at hver ny generasjon har behov for å forstå historien gjennom sine spørsmål, slik at beskrivelsen av fortiden blir relevant for oss i dag.

Jeg har notert meg at det særlig er på to områder det pekes på behov for mer, og mer konkret kunnskap; det gjelder ettervirkningene av fornorskningspolitikken, som også forslagsstillerne trekker fram, og det gjelder situasjonen på mange av internatskolene.

Behovet for informasjon

Debatten omkring forslaget, og det som kom fram i høringen, viser at det finnes mye tilgjengelig kunnskap om fornorskningspolitikken. Det er imidlertid en utfordring at mye av denne kunnskapen bare er kjent blant noen få, og i mindre grad blant folk flest i stor-samfunnet. Det er derfor behov for tiltak for å gjøre den kunnskapen vi har, bedre kjent.

Dersom Stortinget konkluderer med å gå videre med forslag om en kommisjon eller tilsvarende, er det trolig ønskelig å ta inn behovet for informasjon i et eventuelt mandat.

Er en "kommisjon" det riktige redskapet?

Komiteen skal nå vurdere om en statlig granskningskommisjon er det mest hensiktsmessige virkemiddelet for å få fram relevant ny kunnskap. Granskningskommisjoner bruker vi som oftest når det er tale om å bringe klarhet i konkrete, faktiske spørsmål som ligger relativt nær oss i tid. Kjente eksempler er granskningen av store ulykker, 22. juli-kommisjonen og Lund-kommisjonen.

Internasjonalt er kommisjonene fra Sør-Afrika og Canada blant de mest kjente eksemplene. Erfaringene fra Sør-Afrika kan neppe sies å være overførbare til vår situasjon, og det som har skjedd i Canada, framstår også som av vesentlig større omfang, og mer alvorlig, enn det vi har sett i vår historie. Det er imidlertid verdt å merke seg at sannhets- og forsonings-kommisjonen i Canada ikke hadde til oppdrag å se på "alt", men hadde et spesifikt mandat til å undersøke det som hadde skjedd i de mange internatskolene. Arbeidet har vært svært omfattende.

En erfaring fra departementets ansvarsområde er utvalgsarbeidet som førte fram til NOU 2015: 7 Assimilering og motstand – Norsk politikk overfor ta-

terne/romanifolket fra 1850 til i dag. Utvalget må sies å ha løst et meget utfordrende og komplekst mandat på en god måte, men vi må samtidig ta lærdom av utfordringene. Departementet – og utvalget – erfarte at forventningene til hva utvalget skulle se på, gikk betydelig ut over det som var mulig og realistisk. Departementet fikk også med tiden en rekke henvendelser fra personer som hadde ønsket at man hadde latt fortiden ligge, og som opplevde utvalgsarbeidet som en form for re-traumatisering. Det er ikke uten videre lett å overføre disse erfaringene til et eventuelt arbeid som omfatter politikken overfor samer og kvener/norskfinner, men erfaringene bør likevel være nevnt.

Å få fram forskningsbasert kunnskap gjennom en kommisjon er komplekst, ressurskrevende og trolig svært tidkrevende. Det er også fare for at politikkkfeltet for øvrig vil gå inn i en "vente og se"-fase mens arbeidet pågår. Dersom formålet er å få fram ny, forskningsbasert kunnskap, kan det å etablere ett eller noen få spissede forskningsprogram være et vel så egnet virkemiddel. Mulige forskningstemaer kan for eksempel være ettervirkningene av fornorskningspolitikken i dag, eller den nyere samiske historien.

Utforming av et eventuelt mandat

Når det gjelder utforming av mandat for en eventuell kommisjon, vil jeg peke på behovet for å være relativt konkret. Skal kommisjonen gi en historisk framstilling som dekker flere hundre år? Eller skal fokus være på konkrete hendelser som nålevende samer og kvener/norskfinner har vært utsatt for? Det er også avgjørende at en eventuell kommisjon blir tilstrekkelig bredt sammensatt, slik at ulike syn kan få brytes i arbeidet.

Et konkret eksempel jeg vil peke på, er NOU 2004: 23 Barnehjem og spesialskoler under lupen – Nasjonal kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945–1980. Mandatet er beskrevet i kapittel 2 i utredningen, og det kan trolig gi ideer til utforming av mandatet for en granskning, dersom man velger å se spesifikt på internatskolene og det som fant sted av urett og overgrep der. Det er verdt å nevne at NOUen ble fulgt opp med en særskilt tilpasning av billighetserstatningsordningen. Saken ble behandlet i Stortinget gjennom St.meld. nr. 24 (2004–2005) Erstatningsordningar for barn i barneheimar og spesialskular for barn med åtferdsvanskar.

Fornorskningspolitikken som romanifolket/taterne ble utsatt for, var annerledes enn den som ble ført mot samene og kvenene/norskfinnene. Det er blant annet dokumentert overhyppighet av tvangssteriliseringer av personer med tilhørighet som romani/tater, og i en del tilfeller lobotomeringer. Det kan likevel være naturlig å se hen til mandatet til det offentlige utvalget som skulle undersøke og beskrive politikken

og tiltakene overfor taterne/romanifolket fra 1800-tallet og frem til i dag (Vollebæk-utvalget). Utvalget utarbeidet NOU 2005: 7, som er nevnt ovenfor, og som Petter Wille ved Nasjonal institusjon for menneskerettigheter viste til under den åpne høringen.

Mandatet til utvalget ble justert underveis i arbeidet, og utvalget har drøftet og tolket det i sin rapport. Departementet konsulterte organisasjonene som representerer romanifolket/taterne i arbeidet med å utforme mandatet, og da mandatet ble justert. Vi viser til kapittel 1 i utredningen for nærmere informasjon om utvalgets egne vurderinger underveis i arbeidet.

Vollebækutvalget har også drøftet hvordan funnene utvalget gjorde kunne holdes opp mot "de folkerettslige forpliktelsene Norge var og er bundet av", og hva det har å si at en del menneskerettslige forpliktelser først kom til på et senere tidspunkt enn mange av de hendelsene utvalget beskriver. Drøftingen finnes i kapittel 3 i utvalgets rapport og vil kunne være relevant bakgrunnsmateriale ved utformingen av et eventuelt mandat.

Hva skjer i Sverige og Finland?

Det kom i høringen fram opplysninger om at forslag om en sannhetskommisjon også blir drøftet i Sverige og Finland.

Etter det vi har fått opplyst, har Sametinget i Finland og den finske statsministeren konkludert, etter et møte 5. mai 2017, med at de skulle starte forhandlinger om prosess knyttet til en sannhetskommisjon. Det skjedde etter et initiativ fra Sametinget i Finland. Arbeidet er helt i startfasen, og det er ikke klart om det er regjeringen selv som skal nedsette kommisjonen, eller om de skal be om at parlamentet nedsetter en kommisjon. Arbeidet vil foregå i tett samarbeid med Sametinget i Finland.

I Sverige er det i gang et utredningsarbeid i regi av Sametinget i Sverige og diskrimineringsombudsmannen (DO), med involvering av ulike deler av det samiske samfunnet i Sverige. Det er ikke tatt noen beslutning om å opprette en kommisjon, og det har ikke kommet noen henvendelse til den svenske staten om saken, etter det vi kjenner til.

Konsultasjoner med Sametinget og representanter for kvener/norskfinner

Forslaget om en kommisjon ble reist fra Sametinget, og jeg har ved flere anledninger drøftet saken med Sametingets politiske ledelse.

Det er en sak som berører både samene og kvene/norskfinnene direkte. Hvis det blir aktuelt å gå videre med forslaget om en kommisjon, vil det derfor være naturlig å invitere Sametinget og representanter for kvene/norskfinnene til konsultasjoner om et eventuelt mandat, og drøfting av sammensetningen av en eventuell kommisjon.

VEDLEGG 2**Brev fra Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter v/direktør Petter Wille til kontroll- og konstitusjonskomiteen, datert 26. mai 2017****Høring om etablering av en sannhetskomisjon for fornorskingspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge.**

Det vises til ovennevnte høring hvor Nasjonal institusjon for menneskerettigheter ble anmodet om å innhente informasjon om forslag om opprettelse av sannhetskommisjoner i Finland og Sverige. For ordens skyld vedlegges også det innlegget Nasjonal Institusjon holdt under komiteens høring 15 mai då.

Vi har fått opplyst at Sametinget i Sverige i mai 2014 fattet et enstemmig vedtak om å arbeide for å oppnevne en samisk sannhetskomisjon. I juni 2015 besluttet Sametinget og Diskrimineringsombudsmannen i Sverige (DO) å samarbeide om denne saken. Ifølge våre kontakter oppfatter DO sin rolle som veiledende i forhold til valg av arbeidsmetoder, forankring, internasjonale erfaringer, mandat mv. I en nyhetssak publisert på diskrimineringsombudsmannens hjemmeside den 16 juni 2015 uttalte DO at:

*- Som diskrimineringsombudsman anser jag att det är nödvändigt att närma sig frågor som rör diskriminering med ett historisk perspektiv. Särskilt tydligt blir det i arbetet för samers mänskliga rättigheter där det ju blir uppenbart att historien haft och har effekter som inte går att bortse ifrån när vi ska arbeta för förändring i dag, säger diskrimineringsombudsman Agneta Broberg.*¹

Ifølge Sametingets styreleder (tilsvarende sameittingspresidenten i Norge), Håkan Jonsson, ønsker Sametinget å gjøre et grundig forarbeid for bla å sikre forankring blant det samiske folk, herunder når det gjelder mandat, arbeidsformer mv. Dette arbeidet vil fortsette utover høsten 2017.

Ifølge våre opplysninger, har Regjeringen i Sverige enda ikke fått noen offisiell henvendelse fra Sametinget i denne saken, og har heller ikke uttalt seg i saken.

Heller ikke Riksdagen har, så vidt vi kjenner til, fått noen formell henvendelse fra Sametinget. Forslag om en utredning av historiske urettferdigheter, en såkalt hvitbok, er imidlertid foreslått av representanter i Riksdagen i to omganger. Riksdagens konstitutionsutskott vedtok den 23 mars 2017 i betenkning 2016/17:KU16 å ikke støtte forslaget, (motion 2015/16:2499), om hvitbok om behandlingen av samer og tornedalinger.²

Når det gjelder prosessen i Finland, har vi fått opplyst at et forslag om å opprette en sannhetskomisjon er fremmet av Sametinget. Forslaget går ut på at Sametinget, i samarbeid med diskrimineringsombudsmannen, foreslår oppnevning av en kommisjon. Det finske Sametinget og Justisministeriet hadde nylig et møte med Statsministeren hvor man besluttet å starte forberedelser til oppnevning av en kommisjon eller granskning i Finland. I følge det opplyste, er forberedelsene helt i startfasen. Sametinget har foreslått at en kommisjon eller granskning bør undersøke behandling av samiske elever i internatskoler, og språkspørsmål, herunder det «å miste sitt morsmål».

Vi har fått opplyst at Justisdepartementet koordinerer arbeidet i den innledende fasen, og at det enda ikke er besluttet hva slags mandat eller form en eventuell granskning skal ha. Vår kilde i Justisdepartementet opplyser at man sannsynligvis ikke vil benytte formen «sannhetskomisjon», samt at mandatet vil bli begrenset.

1. Internett, 22.05.2017: <http://www.do.se/om-do/pressrum/aktuellt/aktuellt-under-2015/do-och-sametinget-verkar-for-en-samisk-sanningskommission/>

2. Motion 2015/16:2499, av Andreas Norlen (M), Annicka Engbom (M), Maria Abrahamsson (M), Patrick Reslow (M) Lisbeth Sunden Andersson (M) och Marta Obminska (M)

